

МКОУ «Капкайкентская СОШ им.Б.А. Магомедова»

Открытый урок
по родной литературе
в 9 классе на тему:

У.Мантаева «Встреча»

учителя Гаджихмедовой С.Э.

Директор
школы

М. Мансуров

12.12.2020

Гёре-багъа аш гесекни таптаса.

Аян болсун сизге мени талчыгъым,

Магъа чы не, мен дюньядан таяман...

Ишлейгенлер, чачагъанлар аз болуп,

Тишнейгенлер арта бара-шо яман!

Сабанчыман, гетегенге гюемен.

Харш битдирмей, сабанымны туварын.

Шо саялы мен жан берме сюемен,

Бугюн сизге муна шулай буварып:

Топуракъгъа сый этсегиз сиз гъаман,

Сыйланарсыз тюшмей сыйдан, абурдан,

Янын салып ятмагъангъа савунда

Ятмагъа тынч бола дейлер къабурда.

III. Учительни гиришив сёзю:

Бизин къумукъ халкъыбызны абурлу, чебер сёзю усталары, халкъыбызны гъакъыл байлыгъы болуп токътагъан кёп-кёп шаирлери язывчулары бар. Айтсакъ Йырчы Къазакъдан башлап, Нугъай Батырмурзаев, Абусупьян Акъаев, Аткай Аджаматов, Абдулгагап Сулейманов, Анвар Гъажиев. Шолай абурлуларыбызны арасында гёрмекли ер тутуп, халкъыбызны сюювюн къазанып бажаргъан бирдагъы шаирибиз бар У. Мантаева. Бугюнгю бизин дарсыбызны темасы У. Мантаеваны яшаву, яратывчулугъу, аслу гъалда ону «Ёлугъув» деген поэмасы гъакъында.

Язывчу ва драматург (слайды 1-3)

Умукюрсюн Мантаева 16 йылында Хасавюрт педучилищени битдирип, Эндирей юрта муаллим болуп ишлеме башлагъан. Сонг ол охувун узатма гъасиретлигинден, Дагъыстан пачалыкъ университетге тюше, шону да тамамлап, муаллимлени билимлерин камиллешдиреген институтда илму къуллукъчу, халкъгъа билим беривню Къызылюрт шагъар бёлюгюню инспектору, «Дагъыстанлы къатын» деген журналны редактору болуп ишлеп тургъан. (сл.4)

Умукюрсюн Мантаеваны биринчи китабы 1964-нчю йылда чыгъа. Шондан сонг тюрлю-тюрлю йылларда дагъы да китаплары чыкъма башлай, биринчи къумукъ язывчу къатын шоларда къатынгиши юреги булан айлана якъдагъы яшавну тюз кюйде суратлама къаст эте, кёпню гёрген оз наслусуну гъакъында

хабарлай. Муна шолай, ону «Биринчи язбаш», «Бир кысым топуракъ», «Яшавну минчакълары» деген ва оьзге китаплары чыгъа.(сл.5-8)

У.Мантаеваны асарларында инсанны ич яшавуна, талчыкъларын-кьувачларын суратламагъа кѣп тергев бериле, язывчу инсанланы бир-биревню англама, бир-биревге яхшы ва бавурлу, рагъмулу болма, Ватанны, элин-халкъын суйме чакъыра, тюзсюзлюкге, уручулукъгъа ва урушбатчылыкъгъа, шолай да эрши ва бузукъ ишлеге кьаршы яза.

К.Абуков да язгъанлай: «У.Мантаева оьз кысматын кьумукъ адабият булан байлагъаны кѣп бола. Умукюрсюн Мантаева бугюн кьумукъ халкъны тарихине айланып битген оьзюню наслусуну гъакъында яза.

Оьз асарлары булан У.Мантаева кѣп охувчулагъа белгили болгъан, айлана якъдагъы яшавну кьатынгишини гѣзю булан суратлап, герти чебер асарлар яратмакъ учун, ол кѣп иш этген. У.Мантаеваны аты гъали янгыз кьумукълагъа тюгюл, оьзге халкълагъа да белгили, ону асарлары кѣп тиллеге гѣчюрюлген. У.Мантаева яшавну, кьумукъланы адатларын ва мердешлерин, авуз яратывчулугъун, агълю аралыкъларын яхшы биле. Уллу Ватан дауну от-ялынына тюшген наслуну яшаву булан яхшы таныш.

У.Мантаеваны пьесалары гъакъында буса айрыча айтмагъа тюше, ону яратывчулугъу кьумукъ драматургиядан айрылмай ва шону оьсювюне оьз кьошумун этген. Алим-Паша Салаватовну атындагъы Кьумукъ театрны сагънасында У.Мантаеваны «Алмалы бавлар», «Къысмаат», «Алтынгъа тот къабунмас» деген ва оьзге пьесалары салынгъан. Авар, орус ва оьзге театрланы сагъналарында салынгъан спектакллери кѣплени тергевюн тартгъан(сл.9-10)

Умукюрсюн Мантаева 1966-нчы йылдан тутуп, СССР-ни Язывчуларыны союзуну члени, Россияны маданиятыны ат кьазангъан кьуллукъчусу.

У.Мантаеваны кѣп бир актлы пьесалары оьзбашына чалышагъан драмколлективлени ва халкъ театрланы тергевюн тартгъан, юртлуланы маданиятын гѣтерме, юртлу халкъны инчесаниятгъа кьуршама кѣмек эте. Ону «Суд» деген пьесасы «Бир актлы пьесалар»(видео фрагмент) деген китапгъа гирген, шо китап орусча Москвада чыкыгъан.

Къысгъасы, У.Мантаева уллу ва авур ёлну оьтген, биринчи кьумукъ язывчу кьатынны абурлайгъан ва кѣп сюеген хыйлы охувчулары бар.

Белгили кьумукъ шаир ва драматург Абдул-Вагъап Сулейманов, алда У.Мантаеваны кьутлай туруп: «Сени совет адабиятны мердешлеринде яратылгъан пагъмулу чебер асарларынг бар, олар бизин гъакъыкьатны лап четим масъалаларын гѣтерген асарлар. Сен пагъмулу, намуслу-ягълы язывчусан, таза агълюню орта багъанасысан, аявлу анасан ва гъалал ёлдашсан»,– деп язгъан.

III. Язывчуну яшаву ва яратывчулугъу гъакъында(Охувчу къыз).

Учитель: Яшлар,буссагъат айтып гетгени йимик,У.Мантаева кѣп китапланы автору.Шолардан бир нечелерин,муна,сиз гѣресиз.

IV. «Ёлугъув» деген хабарны уьстюнде ишлев.

(театрализованное представление учащихся)

Хабарны баш игитлери:

Саида – доктор къатын,

Кабират- Муратны къатыны

Мурат – Саиданы биринчи сюювю, Кабиратны эри

Саидик – Муратны ва Кабиратны уланы

Хабаргъа гере герюнюш:

Саида(Гусейнова Зайнап) – «Мурат булан къаршылашма герек эдим, гъали гечигежекмен» - деп ойлаша.

Кабират(Абдулгапарова Умугайбат) : «Аллагъисен, доктор, ярай буса бир кемек этигиз, яшым оьлме тура!»

Саидаб «Муна шу дарманланы да алырсан, эртен, ахшам укол да этер, яшынг саппа - сав болур, талчыкъмагъыз»

Автор: Арадан бир нече гюнлер гетип, доктор Кабиратлагъа бара.

Кабират: Доктор , кеп савболугъуз, мени Саидигим гъали яхшы. Сиз этген яхшылыкъны мен не этип

Къайтарарман. Сиз магъа мени яшымны, яшавумну сакъладыгъыз.

Автор: Кабират явлугъуну тьбюнден къолларын чыгъара.

Кабират: Геремисиз мен нечик азгъанман, мен башда булай тьгюл эдим. Арт вакътилерде шулай азып къалдым, къан явур, юрекни дерти санларымны майчыракъным йимик ирите

Саида: Эринг ичкичи сама тьгюлмю?

Кабират : Волагъ, къызардашым, тьгюл, биз татывлу яшай эдик. Арт вакътилерде не болуп къалды. Не буса да билмеймен, о гюнагълымы, мен гюнагълыманмы. Абзаргъа от тьшоуп тура. Яхари, шу зат шулай тьгюл десем: «Сен англайгъан не бар», - деп къоя. Озокъда, мени олай охувум да екъ, сегизинчи класдан охувну ташлап къойгъан эдим,гъай, бара-бара билгенлеримни де унутдум. Уьй-эшик булан китаплар, журналлар охума да заман болмай. Башлап чы газет-зат охуй эдим, артда о да къалды. Мени эсиме геле эди, къатынлар эрлери ишден гелгинче арив аш да этип, уьй-эшигин де таза сакълап, алагъан алапасын да «эконом» кюйде харжласа, татывлу яшамакъ учун дагъы зат тарыкъ тьгюл деп. Булардан къайры, олаы англаву да бир-бирине тенг болма герек экен. Англав да къазан-аякъны сыйпап тургъан булан болмай, охумаса.

Саида: Кабират, сен герти айтасан, сагъа охума де геч тюгюл, яшынгны яслиге де берип, суйсенг педтехникумгъа, суйсенг медтехникумгъа тюшюп охума болурсан.

Кабират: Доктор сиз не дейсиз? Гъали пайда екъ.

Саида: Сиз тюз англамайсыз, охума бир заманда да геч тюгюл, мен эки яшны анасы болгъанда охугъанман.

Кабират: Аявлу къызардашым, сизин эригиз адам болгъандыр. Сиз мени эримни танымайсыз. Оны гъайы мени охутувда чы къайдан бола, уьюнде – эшигинде де, авруйгъан яшында джа екъ. Сайидик мени дертюнчю яшым, уьчюсю оьлюп, бир шу къалгъан, - деп башын чайкъады. Сайидикучун болмаса, мени учун бу ожакъ кепден сенген эди. «Сен тарыкъ тюгюлсен» деген эркек булан нечик яшарсан? Не этейим етим этме болмайман, - деп, яшын оьпдю.

Саида: Кабират, сени уланынг арив улан болажакъ, - дегенде:

Кабират: Доктор, Сайидик анасы йимик эрши тюгюл, атасына ошай, - деп, комодну уьстюнден бир суратны алып магъа узатды. Суратны гергенде мени башым-гезюм айланып, къолумдагъы яшны тюшюрюп йиберме аз къалдым.

Кабират мени къолумдан яшны алып: «Доктор, сизге не болду? Юрюгиз авруйму? Валерьянка берейми? - деп гъалекленди. Мен эсимни жыйып: « Екъ, савбол, гъали яхшыман, валерьянкадан пайда екъ.

V. Беклешдирив.

1. Автор поед булан барагъанда ону, купесине къатын гелген? Ол ким болгъан?
2. Бир станцияда поез токътагъанда, Саида кимден силкенген, яшынып тургъан, сонг буса гюллер алып гелеген Мурат ким болгъан?
3. Саида Муратны нечик бек суюе болгъан?
4. Кабират ким болгъан, нечик къатын болгъан? Хабарлап айтыгъыз.

VI. Охувчуланы къыйматлав.

VII. Уьйге иш. У.Мантаеваны яшав ва яратывчулукъ елун ва хабарны аслу маънасын хабарламагъа. 119-125бетлер.